

Ա. Բ. ԲԱ. ՀԱՄ ՊԵՏՐՈՍ Ա.

ԵՒ

ԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԱԹՈՌԻՆ ԴԱՐԱԴԱՐՁԸ

Հայ Կաթ. Նուիրապետութեան պատմութիւնը անցեալ շրջաններէ պիտի ցուցնէ մեզի մերձաւոր տարիներու մէջ բարեբաւորիկ Դէպքերու պերճ յիշատակներ:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Գահն է որ պիտի փառաւորուի մի կամ երբեակ Յորբեկաններով, որոնք այնքան հոյակապ ու չքեղ են՝ որքան արեւը կապուտակ երկընքին համար:

Այդ Դարադարձներու ոսկի պսակը պիտի դարձարէ Կիլիկիոյ Տան Գահակալ Աբրահամ Պետրոս Ա. Արծիւեանի Կաթողիկոսական Աթոռը:

Շարժառիթը մեզի կ'ընծայուի նշանակալից երեք թուականներէ, զորս մեզի կը ներկայացնէ ազգային Մատենագրութիւնը:

- Սոյն Տարեթիւերն են.
- Ա. - 26 Նոյեմբեր 1740. Կաթ. Ընտրութիւն. Ձեռնագրութիւն.
- Բ. - 26 Նոյեմբեր 1742. Քահանայապետական հաստատութիւն.
- Գ. - 8 Դեկտեմբեր 1742. Շնորհումն Պալիսումի:

Թուականներու ճշգրտութեան մասին անհերքելի են Երկրորդը եւ Երրորդը, վասն զի կը յենուն խնդրոյն յարակից Քահանայապետական Թուղթերու եւ դիւանական վաւերագրերու վրայ⁽¹⁾:

Այդպէս չէ՛ սակայն Առաջինը՝ ընտրութեան թուականը՝ կարծիքներու դանաղանութեանց պատճառաւ, որոնց մասին կ'արժէ քիչ մը զբաղիլ հոս՝ զէթ ի հետաքրքրութիւն կարգ մը յարակից անցուղարձերու, զորս կ'ընծայեն մեզի տպուած

եւ անտիպ վաւերագրեր զանազան դիւաններէ:

* * *

Տէր Կոմիտաս Քէօմիւրճեանի վկայական արիւնը 1707 Նոյեմբեր 25-էն ի վեր սկսած էր ապագայ կարեւոր կազմակերպութեան մը ծրագիրն ուղղել: Վկային նահատակութեան կը յաջորդէին դեռ բաւական տարիներ՝ ժամանակակից ազգային Կղերական Իշխանութեանց կողմանէ՝ տառապալից աքսոր, հալածանքներ, բանտարկութիւններ ընդդէմ կաթողիկէ հրոչակուած եկեղեցականներու:

Առաջին անգամ 1714-ին է որ Կաթողիկէ Հայեր բաժանեալ Հայերու Պատրիարքէն ըրորովին անկախ Հասարակութիւն մը կազմելու դադափարն ունեցեր էին. բայց այդ ատեն փորձը ոչ միայն անյաջող կ'անցնէ, այլ նաեւ հետամուտ եղողները ծանր պատիժներու կ'ենթարկուին:

Այս հալածանքներուն հետեւանքով 1715 Օգոստոս 14-ին կը ձերբակալուի շատերու հետ՝ նոյն ժամանակի եկեղեցական ղեմքերէն՝ ամենէն՝ աւելի կարկառունը, Բերիոյ Եպիսկոպոսը Անթէպի Աբրահամ Արծիւեան, մինչ նա Տրապիզոնի մէջ՝ ուր չորս եկեղեցիներ չինած էր - աներկիւղ կը քարոզէր Կաթողիկէ հաւատքի ճշմարտութիւնները...:

Նկատելով այդ օրերու իրադարձութիւնները՝ կարեւոր է գիտնալ նախ, թէ

1. Տես, զոր օր. «Մայր Դիւան Միսիթ. Վեմետկոյ ի Ս. Ղազար», ձժԲ, ձժԳ, ձժԴ, ձժԵ եւն. թուղթերը Յովհաննէս Պատկերահանէ եւ ուրիշներէ:

Աբրահամ Երբ եւ ուսկի՞ց սորվեր է սոյն Կաթողիկէ հաւատքի ճշմարտութիւնները:

Պատասխանը պայծառօրէն պիտի տայ մեզի թանկագին անտիպ վաւերագիր մը ցայսօր դիւանական թուղթերու մէջ ծածկուած: Հոն ինքն իսկ Աբրահամ Եպիսկոպոսն է որ յառաջ կը մատչի տալու իր անձին շուրջ հետեւեալ շահեկան տեղեկութիւնը, զոր առ Կղեմէս ԺԱ. Քահանայապետ զրկած է Ռուստ Կղզիի իր աքսորավայրէն:

Այս է իր յայտարարութիւնը.

«Նախ առաջինն խօսելով ի վերայ իմ, «ծանուցանեմ Սրբութեան Ձերում, թէ «18 ամ կենացս (կամ յ18 կենաց իմոց) «սկսայ ճանաչել զուղղափառ (զԿաթոլիկէ) ճշմարտութիւնն ի ձեռն յարգոյ «Միսիթար Աբրային որ բնակի այժմ ի «Վենետիկ. եւ յընթացս կենաց իմոց «(ընդ աճել հասակիս) նպաստիւք բաղդի «անձինս ուսայ (բաղդաւորեցայ ուսա- «նել) զսրբազան գիտութիւնս ի Վսե- «մափայլ Դասպաս Մելքիօրէ...»⁽¹⁾ են:

Ծանօթ ըլլալով մեզի մէկ կողմանէ Աբրահամու ծննդեան թուականը, (1679), միւս կողմանէ այժմ անոր 18 տարեկան հասակը եւս՝ կը հետեւի ուրեմն, թէ 1697ին սկսած է նա «ճանաչել զուղղափառ ճշմարտութիւնն ի ձեռն յարգոյ Միսիթար Աբրային»:

Բայց թէ ինչ կերպով եւ ո՛ւր աւանդուած է այդ՝ աւելի մանրամասնութիւն չունինք: Գուցէ ասոր լուսարանութեան օգտակար ըլլայ աչքի առջեւ բերել 1697 տարւոյն մէջ ապրող այն գլխաւոր ղեմքերը՝ որոնք սերտ աղբիւս ունեցած են ազգ. ժամանակակից պատմութեան հետ: Արդ, այդ թուականին գլխաւորապէս չորս ժամանակակից կարկառուն անձեր կը գտնենք, որոնք են՝ Իննովկենտիոս ԺԲ. Քահանայապետ, Նահապետ Կաթողիկոս էջմիածնի, Սաղաւոր Կարնեցի եւ Միսիթար Վարդապետ: 1697-ին է որ երկու առաջիններուն՝ այսինքն սոյն Պապին եւ Նահապետ Կթղկ. ին միջեւ տեղի կ'ունենայ փոխադարձ սիրոյ պաշտօնական հաղորդակցու-

թիւնները, որ քաջածանօթ է հայ պատմութեան: Նոյնպէս այդ ժամանակ եղած է Սաղաւոր Վարդապետի եւ Միսիթարայ առաջին հանդիպումը ի Պոլիս, ուր անքակտելի սերտ բարեկամութիւն մը կը կազմուի մէջերնին: Ասոնցմէ դուրս պէտք է նաեւ նկատի ունենալ այդ օրերու Պոլսոյ Պատրիարքը Եփրեմ զափանցի՝ ծանօթ իր հակառակութիւններովը:

Բաց աստի վերոյիշեալ կենսական եւ պատուարեր դերին նկատմամբ՝ զոր մեր երանաշնորհ Հայրը ունեցած է հանդէպ ութեւտասնամեայ Աբրահամու՝ օգտակար է գիտնալ, որ Միսիթար նոյն 1697 թուականին՝ դեռ տարիէ՛ մ' ի վեր քահանայ՝ Սերաստիայէն կը հասնի Ապրիլին ի Պոլիս, ուր կը մնայ մինչեւ Սեպտեմբերի վերջերը: Այս շրջանին իբրեւ անխոնջ քարոզիչ նշանաւոր կը հանդիսանայ վառվռուն, օծուն եւ հրապուրիչ խօսքերովը հաղարաւոր ունկնդիրներու առջեւ:

Յամենայն դէպս, ինչպէս ակնարկեցինք, եթէ կը պակսին մեզի մանրամասնութիւններ, բայց եւ այնպէս պէտք ենք ըսել, թէ Աբրահամու վերոյիշեալ բացայայտ խոստովանութիւնը միա՛կն է իր տեսակին մէջ, այն ալ մի միայն առ Սըրբազան Քահանայապետ գրուած, վասն զի չենք գտներ անոր ուրիշ թուղթերուն մէջ. չենք գտներ նաեւ յիշատակութիւն մը ուրիշ մատենագրի քով: Իսկ ուր որ կը յիշէ իր մանկական շրջանէն ծանօթութիւն մը՝

1. Ինքնակենսագրութիւն Աբրահամ անթէպի Եպիսկոպոսի Բերիոյ, զր. Սեպտ. 17-ին «Եւսմի 1720 ի զղեկի կղզւոյն կոչեցեալ Աւրատ Ատապը տեղի աքսորամաց իմոց». (ԳԻՒԱՆ. ՋՄՄԱՌ-ԱՆՏՈՆԵՍՏՆ), - Պէտք է հրապարակաւ շնորհակալութիւններս յայտնեմ Գերջ. Գր. Ծ. Վ. Աշքեանի, որ ասկէ տարիներ առաջ Ս. Ղազար այցելած ատեն երբ իրմէ իմացայ այսպիսի վաւերագրի մը գոյութիւնը եւ փափագս չձածկեցի զայն ունենալու՝ ազնուօրէն արամազրեց ինձ որ օրիշակեմ զայն. Բնագիրն եղած է իտալերէն, զոր չունէր միայնին Նոր ժամանակի մը մէջ հայ թարգմանութիւնը դարձեալ բաղդատել ուղած են բնագրին հետ, անոր համար սոյն թարգմանութեան մէջ ինչ ինչ բառերու վրայ աստ անդ աւելցած կը տեսնենք զբարբալի սրբագրուած ձեւեր, ինչ որ ես փակագծի մէջ ներկայացուցած եմ:

ընդհանուր ձեւով մը կ'ըսէ լուկ. «Ի մանկութեան դիտացի դսուրը հաւատն»⁽¹⁾, կամ «Ծնորհօքն Գրիստոսի ի տիւ մանկութեան դիտեմ դսուրը հաւատն»⁽²⁾ :

Սոյն հաւատքին նկատմամբ պապականիւն ալ պիտի լսուէր հրապարակային գնահատանք մը Բենեդիկտոս ԺԴ-ի կողմէ Ծիրանաւորաց Ժողովին մէջ⁽³⁾, երբ կը յայտարարէր զինքը «այլ մեծարոյ եւ խոհեմ, որ եւ ի շրջանի երեսուն եւ աւելի ամաց պայծառանայր ի ծաւալել առ իւրսն զՈւղղափառ հաւատն»⁽⁴⁾ : Այս խօսքերը եթէ չեւտակի Արքահամու անձին կը հային, լուեկայն եւս անոր առաջին դաստիարակին՝ մեր Հիմնադրին ուղղուած են :

Հետեւաբար նշանակելի կարեւորութիւն մը կը ստանայ Արքահամու կողմանէ եղած վերոյիշեալ միակ հեղինակաւոր յայտնութիւնը, որ մինչ այսօր մեր Եկեղեցական Պատմութեան համար կարեւոր տեղեկութիւն մը կը բերէ անոր կենսագրութեան էական գիծերուն նկատմամբ՝ կ'աւելցնէ նաեւ նոր փայլ մը, անդուգա-

կան արժանիք մը մեր երանաշնորհ Հօր Մեծին Մխիթարայ, որ եղած է Ուղղափառ հաւատքի լուսադրելը՝ վերանորոգեալ Հայ Կաթողիկէ Նուիրապետութեան Առաջին Կաթողիկոս Արքահամ Պետրոսի :

* * *

Առաջին վայրկենէն իսկ ուրեմն ծրագրուած Կաթողիկոսական Աթոռին բացարձակ ընտրելին կը նկատուի Բերիոյ Եպիսկոպոսը :

Այս մասին Գերյ. Անդրէաս Աղէքսանդրեան կը գրէ. «Ի 1736 ամէ որոշեալ իմն էր կացուցանել հայրապետ գնա ինքն զԱրքահամ, քահանայք եւ ժողովուրդք համաձայն խնդրէին զայն»⁽⁵⁾ : Դիտելի է սակայն, որ թուականէս քիչ մ'աւելի կանոն՝ Արքահամ առաջին անգամ արդէն կաթողիկոս ընտրուած է Զմմառեան ուրիշ ձեռագրի մը համաձայն 1734ին : Եւ ճիշդ այս թուականին ուղղուած է Արքահամու այն ակնարկը՝ զոր կը գտնենք Բենեդիկ-

թէ զուտ առարկայական արտադրութիւն, որովհետեւ Ս. Քահանայապետը որքան որ հայրաբար մինչեւ հիւանդին տունը գնաց, սակայն կարելի չեղաւ մինչեւ անոր սենեակն երթալ, ինչպէս ժամանակակից ակաւաւտեմ մը՝ Զովհանէս պատկերահան Հոովմէն կը գրէ առ Մխիթար Արքայայր 1742 Հոկտեմբեր 6-ին.

«Եւ (յ)ետ քանի աւուր նոյն պատրիարքն տկարաւ «ցաւ... փափն լվաւ զտկարութիւն իւր եւ եկ(ն) ի «տեսանել գնա հանդերձ Բ Կարախալիւ, այսինքն «Պէլլուքան եւ Քարաֆան. թէպէտ առապայէն վար «չեկաւ, քանզի պատրիարքի բնակեալ օթեանն բար «ձըր զոլով նեղութիւն էր եւ անյարմար փափին վեր «եկանել, բայց կարախալիւն վեր եկան խաղրն հար «ցանել փափին կողմանէ. եւ փափն կէս սահեթ եկե «դեցնա առաջեւ առապով կեցաւ եւ բովանդակ հայ «քնն զոտն համբուրեցին. իսկոյն փափին եւ քանի «կարախալի հէքիմներն եկան առ ի բժշկել գնա» (ՄԱՅՐ ԳԻՒԱՆ ՄԻ. ՎԵՆԵՏ. Ի ՍՈՒՐԵ ՂԱԶԱՐ, ԵՎ. 1930, Թուղթ ճԺԱ, էջ 103) :

Այս ինչ որ պատմական դէպքին եւ զայն ներկայացնել ձգտող պատկերի մասին կարեւոր էր :

4. 1742 Նոյեմբեր 26: Անոր պատրիարքութեան հաստատութեան առթիւ :

5. «Համառօտ Պատմութիւն Երկրորդական Վաթողիկոսաց Վիլիկիոյ». ԵՎ. ՂԱԶԱՐ 1906, էջ 15 :

1. Իմքմակեմսագր. Արքահամ Կաթողիկոսի. 28 Թիւ Մայր Մաշտոցի վերջին եւ վերջիններ էջերէն «ԳԻՒԱՆ ԶՄԱՐԱՆՈՒՄՆԱՆՈՒՄՆԱՆ» :

2. Առ Մխիթար Արք. 1741 ՅՈՒԼԻՍ 18 :

3. Զմմառու վանքին մէջ կայ մեծ նկար մը՝ որ կը ներկայացնէ Բենեդիկտոս ԺԴ-ի այցելութիւնը առ Արքահամ Կաթողիկոս Առաջինը կանգուն է՝ օրհնութիւն տալու զերբով, մինչ երկրորդը՝ կէս մը նստած իր անկողինն մէջ. (Տես «ԱՒԵՏԻՔ», 1936, էջ 136, ուս. կից կ'անցնէ յետոյ Հ. Մ. Պոտուրեան իր «ՀԱՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿ» թիւ 1ին մէջ) : Նկարին ներքեւ կայ հետեւեալը. «Բենեդիկտոս ԺԴ. սովորականէն աւել «լի փայլուն արտայայտութիւններով սիրոյ եւ բա «րեացակամութեան՝ ընդունեցաւ զԱրքահամ Պետրոս Ա. «երբ սա հասաւ Հոովմ, Ասոր հիւանդութեան միջոցին «զինքը տեսնելու համար սիրոյ գերազանց օրինակ մը «տալով գնաց տունը, ուր սա կը բնակէր եւ նոյնի «առողջութեան հոգածութեամբ հրամայեց որ ամէն իւր «նամք ու դարման տարուէր իրեն» (Քհնյապետ, Պուլլ. 1742) :

Ընթերցողը կարդալով այս գրութիւնը, միանգամայն զիտելով նկարը՝ պիտի կարծէ երկուքին միջեւ միութեան կապ մը, ինչ որ իրականութեան չի համապատասխաներ : Արդարեւ սոյն նկարը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ նկարչին ենթակայական յղացման արդիւնք, եւ ոչ

տոս ԺԴ-ի յանձնարարութեամբ պատրաստած իր տեղեկագրին մէջ, ուր կ'ըսէ. «Վերոյիշեալ լեւան վրայ իմ բնակութեանը ընթացքին Կաթողիկէները զիս իրենց Պատրիարք ընտրեցին»⁽¹⁾ : Այդ ժամանակ սակայն հրաժարած էր ինքը, եւ ժողովուրդն էր որ չէ հրաժարած իր մտադրութենէն : Այս է պատճառը որ երկու տարի վերջն ալ անտեղիտալի մնացած կը գտնենք զինքը, ինչպէս տեսանք քիչ առաջ :

Հուսկ կը հասուննայ ժամանակը. Սոյ Աթոռը քանի մ'ամիսներէ ի վեր արդէն թափուր էր Ղուկաս Կաթողիկոսի մահուամբ (1737). ուստի կ'իրականանայ այլեւս ընդհանրութեան անշիջանելի փափագը, եւ Արքահամ «ընտրի Կաթողիկոս յուղղափառ եպիսկոպոսաց եւ ի ժողովրդի»⁽²⁾ :

Մինչեւ հոս կ'ունենանք առջեւնիս Արքահամու կաթողիկոսութեան հետ աղերս ունեցող երեք թուականներ, այն է 1734, 1736, 1737, եւ հուսկ կու գայ Գերյ. Աղէքսանդրեանէ ներկայացուած 1740 Նոյեմբեր 26 թուականը⁽³⁾ : Բնական է հետեւցնել որ ասիկա հիմն ունենայ Զմմառու գիւնանական թղթերը՝ որոնք մեղի ծանօթ չեն : Բենեդիկտոս ԺԴ-ի կողմանէ Արքահամու կաթողիկոսական հաստատութեան թուղթին մէջ՝ եւս կը յիշատակուի 1740 Նոյեմբեր (առանց ամսաթուին) :

Բայց ի՞նչպէս մեկնելու է Արքահամ Կաթողիկոսի անմիջական տեղեկութիւնը, զոր Հոովմայ մէջ զբաւոր կը հաղորդէ առ Բենեդիկտոս ԺԴ. Քահանայապետ :

Կ'ըսէ նա. «Իսկ յայժմ ամի 1739 բաղմութիւնը յուղղափառ քահանայից եւ ժողովրդոց եւ բաղում քաղաքաց վասն իմ Փարման հանեցին ի թաղաւորէն եւ ընտրեցին պատրիարք ի Փոքր Հայաստան որ է Կիլիկիա, Արապոյի եւ Ասորեստան. նախ եւ չյօժարեցայ վասն տկարութեանս, բայց վասն փառացն աստուծոյ եւ օգտի հասարակաց եւ պայծառութեան սրբոյ հաւատոյ հաճեցայ զօր Մուրսելին ամենից եւ իջի ի լեռնէն ի հալապ. մնացի մօտ Գ. տարի. առանք եկեղեցին սուրբ Աս-

տուածածնայ»⁽⁴⁾ եւն : Յետ յիշատակելու եպիսկոպոսներու անունները, այլեւս առանց խօսելու կատարուած ընտրութեան մասին, կ'ըսէ. «ձեռնադրեցին եւ օծեցին զանարժանս պատրիարք ի վերայ Հայոց յուղղափառաց որք ցրուեալք կան ընդ ամենայն երկիր. ուստի եւ աշխատանք բաղմաւ եկի ի այց առնել զսխամս սրբոց առաքելոց Պետրոսի եւ Պօղոսի եւ ըստ կամաց Սրբութեանդ ենթարկեմ» : Եւն. :

Ինչ որ կ'երեւի՝ դեռ մինչեւ հարիւր տարի վերջ մի' միայն գիւնանի մէջ ապրած է անոր ընտրութեան որոշ թուականը, վասն զի Սոմալեան Արքահայր, 1842 թուականին Վենետիկէն գրած իր մէկ անտիպ նամակին մէջ ա'յսպէս կ'արտայայտուի այդ մասին. «ոչ տակաւին կաթողիկոս որ զիպաւ յետ ամաց ինչ քերեւս յամին 1738, զի գնաց դարձեալ ի Բերիա աղատութիւն զտեալ ի հալածչաց»⁽⁵⁾. գուցէ կը հետեւցնէ զայս նաեւ Ղուկաս Սոյ Կաթողիկոսի մահուան թուականէն :

Ամենէն աւելի Զմմառ-Անտոնեան Դիւանն է որ պիտի կարենայ լուսարանել այս բոլոր տարակարծութիւնները ու նման հարցերը : Մանաւանդ թէ յոյժ ցանկալի է, որ ի յուշ սոյն նշանաւոր Երկհարիւրամեակին ի լոյս ընծայուի այս նախապատրաստական շրջանին մէջ՝ ամբողջական պատմութիւնը Կիլիկիոյ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան՝ գիւնանական վաւերաթուղթերու հեղինակաւոր ներկայութեամբ :

Ամէն պարագայի մէջ վստահ ենք, որ Արքահամ Պետրոսի կաթողիկոսութեան Երկհարիւրամեայ Յօրհանը յատկապէս պիտի գրաւէ անոր արժանաժառանգ Յա-

1. Գր. 1742 Հոկտեմբեր 22 :

2. Բզմ. 1903, էջ 559 :

3. Հմտ. Պոմ. Երկտ. Վիլիկիոյ. էջ 15. - P. Donat Vernier: Hist. du Patriarcat Arménien Catholique; Lyon - Paris, 1891, p. 304 :

4. (ԳԻՒԱՆ ԶՄԱՐԱՆՈՒՄՆԱՆՈՒՄՆԱՆ) : Թուղթս անթուական է. բայց 1742ին ըլլալը անպիճելի է :

5. Գր. առ Հ. Նղուարդ Հիւրմիզեան, 1842 Յունուար 30. (ԳԻՒԱՆ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ) :

ըորդին աշխատանքի Գերբերձանիկ Գրիգոր Պետրոս ԺԵ. Կաթողիկոս-Պատրիարքի մասնաւոր ուշադրութիւնը, հայրապետական հրահանգներով յանձնարարելու՝ որ

այժմէն ծրագրերնէր մշակուին, արժանապէս տօնելու համար իր ժամանակին Հայ. Կաթողիկէ Նուիրապետութեանս պատկանող այս պանծալի ԴԱՐԱՆԱՐՁԸ:

Հ. Ղ. Տայեան

ՀԻՒԱՆԴԱՅ ՕԾՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

(Հին շրջան)

Ինչպէս միւս խորհուրդները, նոյնպէս նաեւ այս խորհուրդը իր տիպար օրինակը ունէր Հին Ուխտին մէջ: Հրէից քով սովորութիւն կար հիւանդները իւզով օծելու, ինչպէս կը տեսնենք Ղուկ. Ժ, 30, եղբայրսիրութեան առաքինութեան նկատմամբ առակին մէջ՝ զոր Յիսուս կը պատմէ: Մարկոսի 9, 13 համարին մէջ կը կարդանք՝ թէ Յիսուս իր աշակերտները կը զրկէ քարոզութեան, անոնք հետեւելով հրէից սովորութեան «Օծանէին իւզով զբազում հիւանդս եւ բժշկէին զնոսա»:

Յայտնի է թէ այս օծումով Առաքեալները Հիւանդներու օծման խորհուրդը չէ՛ որ կը մատակարարէին, քանի որ զեռ այդ հիւանդները չէին մկրտուած՝ ինչ որ հարկաւոր եւ անհրաժեշտ պայման էր բոլոր միւս խորհուրդներուն ընդունելութեան:

Նոր Կտակարանին մէջ այս խորհուրդին գոյութեան առաջին անգամ կը հանդիպինք Յակոբոս Առաքեալին առ Կաթողիկեայ թղթոյն մէջ՝ գլ. Ե, 14. «Հիւանդանայցէ՞ ոք ի ձէնջ, կոչեսցեն զերիցունս եկեղեցւոյն, եւ արասցեն ի վերայ նորա աղօթս, օծցեն իւզով յանուն Տեառն. եւ աղօթքն հաւատովք փրկեսցէ զաշխատեալն, եւ յարուսցէ զնա Տէր. եւ եթէ մեղս ինչ իցէ զործեալ՝ թողցին նմա»:

Անցնելով այժմ ուղղակի Հայ Եկեղեցւոյն՝ կը տեսնենք որ ան իբրեւ մասն Ընդհանուր Եկեղեցւոյ, սկիզբէն ի վեր դաւանած եւ մատակարարած է հիւանդներուն այս խորհուրդը. իր խանձարուրդէն սկսեալ ունինք մենք վկայութիւններ եւ յիշատակութիւններ որով կը հաստատուի անոր մէջ այս խորհուրդին գոյութիւնը՝ թէ՛ իբրեւ հիմնական հաւատարեաց մաս եւ թէ՛ անոր մատակարարութեան տեսակէտով իբրեւ պատմական դէպք մը:

Այսպէս, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի օրով ունինք յիշատակութիւն մը այս խորհուրդին նկատմամբ՝ նամակին մէջ զոր Երուսաղէմի Հայրապետը Ս. Մակար գրած է առ Ս. Վրթանէս Կաթողիկոս. «Զիւզ օծման մեռելոցն եւ հիւանդաց մկրտելոց առանձնակ օրհնեսցեն քահանայք եւ եպիսկոպոսունք⁽¹⁾»:

Կորնիւս իր Վարդապետին Ս. Սահակի մահը նկարագրած ժամանակ կ'ըսէ. «Ի կատարել ամսեանն Նաւասարդի, ի պաշտաման անուշահոտ իւզոյն հանդերձ ատուածահաճոյ աղօթիւք ծերունւոյն, ի Քրիստոս աւանդեալ⁽²⁾»:

Յովհան Մանգալկունի իր ճառերուն մէջ, յատուկ եւ սովորական կորովի ոճով կը ճոխանայ նաեւ այս խորհուրդին վրայ,

այսպէս. «Ինքեանք մոլորեալք են, թողեալ զչնորհան Աստուծոյ զաղօթսն եւ զիւզըն օծութեան զոր պատուիրանք հրամայեցին հիւանդին, եւ զպահս եւ զաղօթս ցաւածին, եւ ինքեանք յուռութս եւ ի զիր դառածին: Զի՞նչ հրամայեն մեզ պատուիրանք Աստուծոյ, ո՞չ ապաքէն ամենայն գործոց մերոց զխաչն հրամայէ պահս պան եւ յօրինիչ, հիւանդաց աղօթս եւ օծումն իւզոյ⁽³⁾»:

Դուռնոյ 719-ի ժողովքի 11րորդ կանոնը որ կ'ըսէ. «Արժան է հիւանդացն ձէթ քահանային օրհնել ըստ իւրում աղօթիցըն, եւ ըստ բաւականութեան պահանջելոյ ժամուն պիտոյից»⁽⁴⁾, կը վկայէ թէ նոյն դարուն զեռ անխափան կը կատարուէր Հիւանդաց օծման խորհուրդը:

Եկեղեցական ժողովներու կանոնները կը դրուին ընդհանրապէս եկեղեցական զեղծումներու առջեւ առնելու համար. ներկայ պարագայիս՝ այն զեղծումները որոնց պատճառաւ դրուեցաւ Դուռնոյ 11րորդ կանոնը, յիշատակուած են Յովհան Իմաստասէրի Ատենարանութեան մէջ, զոր կարելի է իբրեւ բացման ճառ նկատել նոյն ժողովքին: Այդ Ատենարանութեան մէջ ի միջի այլոց Ս. Հայրապետը կ'ակնարկէ թէ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ սկսած են սարգիլ օրհնուած իւզի գործածութեան շուրջ զեղծումներ. ա'յսպէս, միեւնոյն օրհնուած ձէթը կրկին կ'օրհնուի, իբրեւ թէ, ինչպէս կ'ըսէ նա, նոր օրհնութեամբ շնորհք աւելնար օրհնուած ձէթին մէջ, եւ կամ նոր եկած շնորհքը մերժելով հինը՝ անոր տեղ բռնէր:

Երկրորդ, «Եւ դարձեալ նովին ձիթով օծանէին զմկրտեալսն եւ զերեսայսն, այլ եւ զհիւանդս եւ զեկեղեցի եւ զսեղանս եւ զխաչս⁽⁵⁾», եւ կու տայ պատճառը՝ թէ ինչո՞ւ միեւնոյն ձէթով կարելի չէր օծել ամէն բան, վասն զի կ'ըսէ նա, թէ իւրա-

քանչիւր օրհնուած ձէթին մէջ, Աստուած առանձին հոգեկան զօրութիւն մը կը դնէ՝ համեմատական հաւատացեալին հոգւոյն մէջ բերելիք հոգեկան արդիւնքի մը. այսպէս, «Դարձեալ սեղանն կերակրէ զմեզ եւ ոչ ծնանի, աւաղանն ծնանի, այլ ոչ կերակրէ, խաչն մարտնչի ընդ մեր առ թըշնամին եւ ոչ ծնանի եւ ոչ կերակրէ, ի հիւանդութեան զառողջութեան ունիմք կարօտութիւն, ոչ եւս եւ զայլոցն⁽⁶⁾». հետեւաբար իւրաքանչիւր օրհնուած ձէթ գործածելու է իրեն սահմանուած նպատակին համար: Սոյն լուսարանութեամբ հետեւեալ կերպով կարելի է մեկնել ու հասկնալ Դուռնոյ ժողովքի 11րորդ կանոնը: Այդ դարուն Հիւանդաց օծման մատակարարութիւնը կը կատարուէր յուսկանէն հայացած արարողութեամբ մը, ինչպէս քիչ վերջ պիտի տեսնենք. այդ արարողականին համաձայն՝ իւզի օրհնութիւնը եւ անով հիւանդին օծումը իրարու հետ սերտ կերպով կապուած ըլլալով՝ միեւնոյն ժամանակ կը կատարուէին, արդեթէ օծման խորհուրդը մատակարարելէն վերջ աւելնար օրհնած իւզ, կամ այն է որ յաջորդ անգամուն՝ արդէն օրհնուած ձէթով միայն պիտի օծէին հիւանդը, ինչ որ կարելի չէր՝ օծման առանձին արարողութիւն մը չըլլալուն համար, կամ պիտի թափէին՝ որ հակառակ էր քրիստոնէական ըմբռնումին, այս երկու ենթադրութիւններուն կարելի է ուրիշ երկուք ալ աւելցնել, այսինքն, կամ յաջորդ անգամուն պէտք եղած պահուն արարողութիւնը կատարելու համար կրկին պիտի օրհնէին օրհնուած իւզը եւ կամ անով օծէին ուրիշ իրեր, որոնք Յովհան Իմաստասիրի օրով գործուած կը տեսնուին, կազմելով զեղծումներ, եւ որոնց հակառակ՝ կը դրուի Դուռնոյ ժողովքին 11րորդ կանոնը:

3. Յովհան Մանգալկունի, ճառք. Վենետիկ 1838 զւ. ԻԶ, էջ 187.

4. Յովհան Փիլիսոփայի Հայոց Կաթողիկոսի, Եւն. Վենետիկ, 1834, զւ. ԺԸ, էջ 62, կանոն ԺԱ.

5. Անդ, զւ. Դ. էջ 22.

6. Անդ, զւ. Դ. էջ 22.

1. Հանդէս Ամսօրեայ, 1930, էջ 575, 9, Դ.

2. Պատմութիւն վարուց և մահուան Ս. Մեսրոպայ վարդապետի մերոյ թարգմանչի, Վենետիկ 1894 էջ 41.